

Förskoleklassen
– Ett kommentarmaterial
till läroplanens tredje del

Skolverket

Förskoleklassen

– Ett kommentarmaterial
till läroplanens tredje del

Beställningsadress:
Wolters Kluwers kundservice
106 47 Stockholm
Tel: 08-598 191 90
E-post: kundservice@wolterskluwer.se
www.wolterskluwer.se/offentligapublikationer

ISBN: 978-913832704-3
Grafisk produktion: Typoform AB
Tryck: Elanders Sverige AB, Mölnlycke 2016

Innehåll

Inledning	4
En samlad läroplan	4
Förtydligande av förskoleklassens uppdrag	5
Begreppen undervisning och kunskaper	5
Syfte och centralt innehåll	5
Kommentarer till läroplanens tredje del – förskoleklassen	7
Syftet	7
De långsiktiga målen	15
De långsiktiga målen i specialskolan och sameskolan	16
Det centrala innehållet	16
Språk och kommunikation	17
Skapande och estetiska uttrycksformer	19
Matematiska resonemang och uttrycksformer	20
Natur, teknik och samhälle	21
Lekar, fysiska aktiviteter och utevistelse	25

Inledning

Till den del av läroplanen som förtydligar förskoleklassens uppdrag finns följande kommentarmaterial. Det riktar sig till förskollärare och lärare¹ i förskoleklass samt till rektorer.² Avsikten med materialet är att ge en bredare och djupare förståelse för de urval och ställningstaganden som ligger bakom texterna i läroplanens tredje del. I materialet kommenteras även de skillnader som finns mellan läroplanernas del 3, förskoleklassen, i grundskolan, specialskolan och sameskolan.

I det inledande kapitlet beskrivs förhållandet mellan den del i läroplanen som förtydligar förskoleklassens uppdrag och de övriga delarna i läroplanen. Därefter följer materialet strukturen i läroplanens tredje del. *De formuleringar som är hämtade direkt från läroplanens tredje del är genomgående kursiverade i texten.*

En samlad läroplan

För de flesta förskoleklasser gäller grundskolans läroplan, Lgr 11. När förskoleklassen anordnas vid en specialskola eller sameskola gäller i stället specialskolans respektive sameskolans läroplan, Lspec 11 respektive Lsam 11.

Läroplanerna för grundskolan, specialskolan och sameskolan består av fem delar, medan grundsärskolans läroplan består av tre delar.³ Läroplanernas första del beskriver skolans värdegrund och uppdrag och den andra delen innehåller övergripande mål och riktlinjer. Dessa delar är i princip likadana för alla skolformer. I läroplanerna för grundskolan, specialskolan och sameskolan riktar sig tredje och fjärde delen till förskoleklassen respektive fritidshemmet, medan femte delen innehåller kursplaner för alla ämnen. I grundsärskolans läroplan innehåller tredje delen kursplaner för alla ämnen samt för ämnesområden i inriktningen träningskolan.

Läroplanernas första, andra och tredje del gäller för förskoleklassen. De delar av avsnitt 2.7 ”Bedömning och betyg” som riktar sig direkt till lärare som sätter betyg, är inte tillämpliga för förskoleklassen.

1 SKOLFS 2010:37, 2 §: Vad som sägs i läroplanen om lärare ska också gälla förskollärare och fritidspedagoger som undervisar inom de verksamheter som läroplanen gäller för.

2 Riktar sig även till förskolechefen i de fall förskoleklassen ligger vid en förskola.

3 Av 11 kap. 4 § skollagen framgår att grundsärskolan ska ha nio årskurser. Av 1 § Lgrsär 11 (SKOLFS 2010:255) framgår att läroplanen ska gälla för grundsärskolan. Lgrsär 11 omfattar således inte förskoleklassen och fritidshemmet. Av 1 § Lgr 11 (SKOLFS 2010:37) framgår däremot att läroplanen i tillämpliga delar gäller för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet. Det innebär att Lgr 11 gäller för elever i grundsärskolan i den del av deras utbildning som avser fritidshemmet.

Förtydligande av förskoleklassens uppdrag

Den tredje delen i den samlade läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet förtydligar förskoleklassens uppdrag.⁴ Denna del kompletterar första och andra delen genom att den förtydligar syftet med undervisningen och anger vilket centralt innehåll som ingår i förskoleklassens undervisning.

I inledningstexten till den tredje delen anges att *undervisningen ska ge eleverna förutsättningar att utvecklas i riktning mot de kunskapskrav som senare kommer att ställas i den aktuella obligatoriska skolformen*. Undervisningen i förskoleklassen utgör ofta det första steget i genomförandet och uppfyllandet av läroplanens mål. Därför ska läroplanens första och andra del tillsammans med den tredje delen ligga till grund för planering och genomförande av undervisningen i förskoleklassen. Undervisningen ska syfta till att stimulera elevernas allsidiga utveckling och lärande. Det kan vara värdefullt för lärarna i förskoleklassen att vara orienterade om innehållet i övriga delar av läroplanen då förskoleklassen ska förbereda eleverna för fortsatt utbildning. När lärarna i förskoleklassen har en förtroendefull samverkan med förskolan, fritidshemmet och skolan samt har kännedom om alla delar av läroplanen, kan det bidra till att eleverna ges en kontinuitet i undervisningen.

Begreppen undervisning och kunskaper

Centrala begrepp som används i läroplanens tredje del utgår från skollagen och läroplanen. I skollagen definieras *undervisning* som ”sådana målstyrda processer som under ledning av lärare eller förskollärare syftar till utveckling och lärande genom inhämtande och utvecklande av kunskaper och värden”.⁵ *Kunskaper* ska förstås utifrån det kunskapsbegrepp som beskrivs i läroplanens första del: ”Kunskap kommer till uttryck i olika former – såsom fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet – som förutsätter och samspelar med varandra. Skolans arbete måste inriktas på att ge utrymme för olika kunskapsformer och att skapa ett lärande där dessa former balanseras och blir till en helhet”. I läroplanens första del betonas lekens roll för lärandet: ”skapande arbete och lek är väsentliga delar i det aktiva lärandet. Särskilt under de tidiga skolåren har leken stor betydelse för att eleverna ska tillägna sig kunskaper”.

Syfte och centralt innehåll

Läroplanstextens tredje del, förskoleklassen, är uppbyggd kring två huvudrubriker: syfte och centralt innehåll. Det finns inga kunskapskrav i förskoleklassen.

4 Detsamma gäller Läroplan för specialskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011, Lspec 11, i vissa fall, samt Läroplan för sameskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011, Lsam 11, i vissa fall.

5 1 kap. 3 § skollagen (2010:800).

Syfte

Under denna rubrik framgår det övergripande syftet med undervisningen i förskoleklassen. Syftestexten är formulerad så att det tydligt framgår vilket ansvar undervisningen har för att eleverna ska kunna utveckla de kunskaper och förmågor som anges. Texten tar sin utgångspunkt i det syfte för utbildningen i förskoleklassen som anges i skollagen.⁶

Första och andra stycket i syftestexten lyfter fram en helhetssyn på eleverna och elevernas behov samt förtydligar det förhållningssätt som präglar undervisningen i förskoleklassen. Det tredje stycket förtydligar skollagens skrivningar om vad undervisningen ska ge eleverna möjlighet att utveckla när det gäller att främja allsidiga kontakter och social gemenskap. Styckena därefter förtydligar vad det innebär att stimulera elevernas utveckling och lärande och att förbereda dem för fortsatt utbildning. Syftestexten avslutas med en sammanfattning av vilka förmågor eleverna ska ges förutsättningar att utveckla genom undervisningen i förskoleklassen.

Centralt innehåll

Det centrala innehållet anger vilket innehåll som ska behandlas i undervisningen. Det centrala innehållet är valt utifrån att det ska finnas en tydlig progression mellan förskolan och förskoleklassen samt mellan förskoleklassen och skolan. Texten är indelad i kunskapsområdena ”Språk och kommunikation”, ”Skapande och estetiska uttrycksformer”, ”Matematiska resonemang och uttrycksformer”, ”Natur, teknik och samhälle” samt ”Lekar, fysiska aktiviteter och utvistelse”. Kunskapsområdena består i sin tur av ett antal punkter.

Det är viktigt att komma ihåg att undervisningen i förskoleklassen ska utgå från en helhetssyn på eleverna, elevernas behov och intressen samt kunnande och erfarenheter. Undervisningen ska kontinuerligt utmana eleverna vidare, genom att inspirera till nya upptäckter och kunskaper. Kunskapsområdena behöver inte motsvara aktiviteter, moment eller teman i undervisningen, utan är enbart ett sätt att strukturera innehållet i läroplanen. Hur man arbetar med de olika kunskapsområdenas innehåll i relation till varandra är något som med fördel kan avgöras tillsammans med eleverna. På så sätt kan de olika kunskapsområdena i det centrala innehållet sättas in i sammanhang som är betydelsefulla för eleverna. Det centrala innehållet behöver inte heller utgöra allt innehåll i undervisningen. Det finns alltid möjlighet att komplettera med ytterligare innehåll utifrån elevernas behov och intressen.

6 9 kap. 2 § skollagen (2010:800).

Kommentarer till läroplanens tredje del

– förskoleklassen

SYFTET

Utveckling och lärande

Syftestexten anger inledningsvis att *undervisningen i förskoleklassen ska syfta till att stimulera elevernas allsidiga utveckling och lärande*. I förskoleklassen förenas förskolans och skolans arbetssätt och pedagogik. Genom att utgå från *elevernas behov och intressen samt i det kunnande och de erfarenheter som eleverna tidigare har tillägnat sig, men också kontinuerligt utmana eleverna vidare genom att inspirera till nya upptäckter och kunskaper*, skapas förutsättningar för en progression i undervisningen som ger eleverna möjlighet att utvecklas vidare genom hela sin skoltid.

Kontinuitet och progression

Undervisningen i förskoleklassen ska bidra till *kontinuitet och progression i elevernas utveckling och lärande samt förbereda eleverna för fortsatt utbildning*. Undervisningen i förskoleklassen ska ta tillvara elevernas tidigare erfarenheter, utvidga och fördjupa dessa, samtidigt som den ska vara framåtblickande och förbereda eleverna för fortsatt skolgång. På så sätt kan undervisningen i förskoleklassen bidra till att skapa sammanhang och progression för eleverna i deras övergångar från förskolan samt till skolan och fritidshemmet.

Arbetssätt, uttrycksformer och lärmiljöer

Läroplanen anger vidare att eleverna ska *erbjudas en variation av arbetssätt, uttrycksformer och lärmiljöer som gynnar övergången från förskola till skola och fritidshem*. I förskoleklassen kan eleverna ges möjlighet att förbereda sig på möten med olikheter, kontraster och variationer i undervisningen. Det innebär att arbetssätt, uttrycksformer och lärmiljöer i förskoleklassen kännetecknas av en genomtänkt blandning av igenkänning och utmaning, eftersom det kan gynna övergången. På så sätt ges eleverna möjlighet att inspireras till nya upptäckter och kunskaper i en trygg miljö. Genom en förtroendefull samverkan och god kommunikation mellan förskoleklassen, förskolan, fritidshemmet och skolan ges eleverna möjlighet att få den trygghet de behöver för att kunna utmanas vidare. I avsnitt 2.5 i läroplanens andra del framgår det att ”läraren ska utbyta kunskaper och erfarenheter samt information om innehållet i utbildningen för att skapa sammanhang, kontinuitet och progression i elevernas utveckling och lärande”.

En *variation av arbetssätt* kan till exempel vara att arbeta utforskande, tematiskt, individuellt eller i olika gruppkonstellationer. Genom att utmana eleverna att använda olika arbetssätt och låta dem möta en bredd av dessa i undervisningen ges de möjlighet att utveckla fler förmågor.

Olika *lärmiljöer* kan dels handla om att miljön i förskoleklassen utformas på ett varierat och inspirerande sätt, dels om att eleverna får vistas i miljöer utanför skolan.

En god pedagogisk miljö kan stimulera elevernas nyfikenhet, intresse och lust att lära. Lokalerna, skolgården och den kringliggande miljön kan skapa olika förutsättningar och möjligheter för att utforma verksamheten och det pedagogiska arbetet. Det kan innebära att välja en lärmiljö som skapar förutsättningar för att alla elever ska kunna delta fullt ut i undervisningen, så att till exempel elever med nedsatt rörelseförmåga eller andra funktionsnedsättningar inte hindras att medverka. Det kan även handla om hur man organiserar rummen för olika aktiviteter, vilket material som finns tillgängligt och hur det presenteras för eleverna. Lärmiljöer utanför skolan kan till exempel vara en park eller ett naturområde i närområdet eller andra delar av den egna orten.

Olika *uttrycksformer* kan till exempel innebära att eleverna får uttrycka sig verbalt, estetiskt, digitalt eller fysiskt, genom att samtala, musicera, filma eller dramatisera.

Samisk identitet

I läroplanen för sameskolan finns dessutom skrivningar om att undervisningen *ska ge eleverna förutsättningar att bidra till att stärka urfolket samernas möjligheter att bevara och utveckla sin samiska identitet som en del i det svenska samhället*. Vad som är samisk identitet ser olika ut för varje enskild individ. Det kan till exempel handla om språket, kulturen och rennäringen.

Skapande, utforskande och praktiska arbetsätt

Syftestexten för förskoleklassen anger att *undervisningen syftar till att främja elevernas fantasi, inlevelse och förmåga att lära tillsammans med andra genom lek, rörelse och skapande genom estetiska uttrycksformer samt med utforskande och praktiska arbetsätt*. Detta är väsentliga delar i det aktiva lärandet och i förskoleklassen kan arbetet till exempel ske i form av fysiska aktiviteter, drama, dans, musik, bild, form eller elevernas egen lek.

Skapande genom estetiska uttrycksformer

Skapande genom estetiska uttrycksformer ger eleverna möjlighet att använda sina sinnen, sin kreativitet och sin leklyst. Att använda olika estetiska uttrycksformer kan uppmuntra fantasin och leda till att eleverna utforskar sin omgivning i högre grad. Eleverna får delta i en kreativ process där aktiviteter som att utveckla och göra om, att pröva sig fram och våga ta risker, är delar av skapandet. Estetiska uttrycksformer handlar om att kommunicera på olika sätt med hjälp av exempelvis fysiska aktiviteter, drama, dans, musik, bild och form. Att skapa genom estetiska uttrycksformer ger också möjligheter för eleverna att lära av och tillsammans med andra.

Utforskande och praktiska arbetsätt

I samband med *utforskande och praktiska arbetsätt*, där både tanke och kropp aktiveras, får eleverna möjlighet att undersöka och utforska sin omvärld och pröva sina egna frågeställningar och teorier i samspel med andra. Ett utforskande arbetsätt ger eleverna utrymme att växa som individer och kan stärka deras självkänsla genom att de får ta initiativ till och följa upp sådant som de själva är nyfikna på. Med ett utforskande och praktiskt arbetsätt kan även gruppen stärkas genom att eleverna då samarbetar för att ta tillvara varandras kunskaper och erfarenheter. Att uppleva och lära med alla sinnen är en viktig del av det utforskande och praktiska arbetsättet. Det kan till exem-

pel handla om att inte bara läsa om sommarängen eller vintern i skogen utan också se, lyssna, lukta och känna sommarens grönska och vinterns stillhet. Att få möjlighet att uppleva kontrasterna mellan regn och sol, kyla och värme, snö och barmark kan också vara en del av det utforskande och praktiska arbetssättet.

Ett utforskande och praktiskt arbetssätt, som utgår från elevernas erfarenheter och intressen, förutsätter att de olika kunskapsområdena i det centrala innehållet integreras med varandra. Ett exempel kan vara när eleverna konstruerar mönster och arbetar med former, där innehållet kan rymmas inom kunskapsområdena ”Språk och kommunikation”, ”Skapande och estetiska uttrycksformer” samt i ”Matematiska resonemang och uttrycksformer”. Ett annat exempel, där alla fem kunskapsområden i det centrala innehållet kan inrymmas, är när eleverna möter begrepp och uttryck som anger antal, form, läge och riktning i samband med bygglek eller bildskapande. Genom att arbetssätten, lärmiljöerna och uttrycksformerna varieras och kombineras med flera olika innehåll integreras lek och lärande på ett sätt som kan gynna elevernas allsidiga utveckling och lärande.

Leken

I undervisningen ska eleverna genom leken ges möjlighet att bearbeta intryck, pröva olika identiteter, utveckla kreativitet samt sin förmåga att samarbeta och kommunicera. Under de tidiga skolåren har leken en stor betydelse för elevernas utveckling. Läroplanens första del lyfter fram lekens roll: ”Skapande arbete och lek är väsentliga delar i det aktiva lärandet. Särskilt under de tidiga skolåren har leken stor betydelse för att eleverna ska tillägna sig kunskaper.” I leken kan eleverna utveckla sina kunskaper, sin fantasi och sin förmåga att skapa relationer. Samtidigt ges de möjlighet att utveckla förmågan att samarbeta och kommunicera, där turtagning, regler och samförstånd är viktiga kunskaper. Här har eleverna också möjlighet att utveckla sin rörelseförmåga, koncentration och uthållighet. Det är förmågor och kunskaper som i förlängningen kan bidra till ökad måluppfyllelse. I samband med leken är det också möjligt för eleverna att pröva olika identiteter, förhållningssätt och att utveckla intressen. Ett medvetet arbete med lek i förskoleklassen kan också synliggöra skrivningarna i läroplanens första del som handlar om att undervisningen ska ge eleverna utrymme ”att pröva och utveckla sin förmåga och sina intressen oberoende av könstillhörighet”.

Undervisningen i förskoleklassen förenar förskolans och skolans pedagogiska traditioner där leken ofta används som bas för lärande. Att möta elevernas nyfikenhet och vilja att utforska och lära genom lek är betydelsefullt i undervisningen. Till exempel kan förmågan att lösa problem utvecklas genom att eleverna prövar olika lösningar i lekens form. Detta kan leda till att de vågar närma sig nya situationer, vilket i sin tur kan motivera till att vilja lära sig mer. Att få upptäcka och undersöka genom leken, utan att riskera att misslyckas eller förväntas komma fram till ett rätt eller fel, kan stärka självkänslan. Lek kan även främja utvecklingen av matematiskt tänkande genom att leken karaktäriseras av ett symboliskt och hypotetiskt tänkande. I förskoleklassen behöver det finnas utrymme både för elevernas egeninitierade lek och för lek som planeras i undervisningen. Genom att planera och förbereda leken finns möjlighet att använda den för att stärka gruppen. När eleverna leker på eget initiativ kan de behöva

stöd på olika sätt, till exempel hjälp att komma in i leken eller att minimera störningsmoment. Eleverna kan även behöva få stöd i form av nya intryck för att utveckla leken.

Pröva idéer och lösa problem

Läroplanen anger att *undervisningen ska uppmuntra och utmana eleverna att pröva egna och andras idéer, lösa problem och omsätta idéerna i handling*. Ett undersökande och problemlösande sätt att arbeta uppmuntrar till att experimentera, reflektera samt pröva och ompröva idéer. Att arbeta undersökande och med fokus på problemlösning innebär att utforska situationer och frågeställningar utan givna lösningar. Detta kan till exempel utvecklas i situationer där eleverna prövar egna idéer, löser problem och skapar med hjälp av digital teknik och estetiska uttrycksformer.

Genom ett undersökande och problemlösande sätt att arbeta ges eleverna möjlighet att *utveckla kreativitet, nyfikenhet och tilltro till sin egen förmåga*, vilket kan vara värdefullt för att utvecklas både som individ och som samhällsmedborgare. Det är också ett förhållningssätt som kan främja entreprenörskap, något som särskilt lyfts fram i läroplanens första del där elevernas ”vilja till att pröva egna idéer och lösa problem” betonas.

Trygghet, tillhörighet och vilja att pröva identiteter och uppfattningar

Läroplanen anger att *undervisningen ska ge eleverna möjlighet att utveckla goda kamratrelationer samt känna tillhörighet och trygghet i elevgruppen*. För att eleverna ska kunna ta till sig undervisningen i förskoleklassen är det avgörande att de känner tillhörighet och är trygga i gruppen. Det finns olika faktorer som bygger upp goda kamratrelationer, till exempel en människas handlingar, språkbruk och sätt att ta hänsyn till andras behov. Eleverna i förskoleklassen kommer ofta från flera olika förskolor. Det gör det betydelsefullt att fokusera på trygghets- och relationsskapande undervisning, speciellt i samband med starten men även under resten av året i förskoleklassen.

Enligt skollagen ska förskoleklassen ”främja allsidiga kontakter och social gemenskap”.⁷ I läroplanens del om förskoleklassen anges att eleverna ska *ges möjlighet att utveckla och pröva sin identitet och sina uppfattningar i möte och samspel med andra*. I en grupp elever med olika erfarenheter finns många möjligheter att få pröva identiteter och uppfattningar i dialog med andra. För att möjliggöra detta kan arbetssätt och lärmiljöer granskas utifrån olika perspektiv för att säkerställa att det finns ett tillåtande klimat och att eleverna får utforska och uttrycka sig, utan att detta hämmas av till exempel stereotypa föreställningar om kön eller etnicitet.

Läroplanen anger vidare att *undervisningen ska ta tillvara olikheter och mångfald och på så sätt ge eleverna möjlighet att fördjupa sin förståelse för olika sätt att tänka och vara*. I förskoleklassen och andra sammanhang kommer eleverna att möta människor med andra erfarenheter, åsikter, uttryck och värderingar än de själva har och det behöver tas tillvara i undervisningen. När eleverna får ta del av vad andra tycker kan de utveckla en fördjupad förståelse för andras sätt att tänka och vara. Att lära sig lyssna till en

7 9 kap. 2 § skollagen (2010:800).

annan människas erfarenheter, känslor och behov kan stärka den empatiska förmågan, ge nya insikter och leda till bättre förutsättningar att hitta gemensamma lösningar. I en miljö där olikheter i gruppen ses som något naturligt och självklart får eleverna i förlängningen en möjlighet att utveckla förståelse och respekt för olika sätt att tänka och vara.

Demokratiska principer, arbetssätt och processer

För att eleverna ska uppleva att verksamheten i förskoleklassen är stimulerande är det en förutsättning att de får vara delaktiga och ta ansvar. Läroplanen anger att eleverna ska *ges möjlighet att utveckla förtrogenhet med demokratiska principer, arbetssätt och processer genom att de får vara delaktiga, utöva inflytande och ta ansvar i verksamheten.*

Eleverna har bland annat möjlighet att utveckla förtrogenhet med *demokratiska principer* genom att de får möta dessa i vardagliga situationer i förskoleklassen. Det är värdefullt att eleverna får möjlighet att reflektera över vad demokrati innebär, till exempel genom att diskutera rätten att uttrycka olika åsikter, utse representanter samt ta ansvar för och respektera fattade beslut. Även genom leken kan demokratiska principer, arbetssätt och processer belysas.

Demokratiska principer, arbetssätt och processer kan eleverna exempelvis möta i samband med planering av aktiviteter eller val av innehåll. Eleverna ska ges inflytande över utbildningen.⁸ Inflytandet kan till exempel bestå i att lärarna fångar upp elevernas intressen och önskemål och utgår från det vid planeringen av undervisningen. När eleverna får berätta om sina erfarenheter, tankar och föreställningar om det som undervisningen ska behandla kan de bidra med innehåll, arbetssätt och arbetsformer till undervisningen.

Samarbeta och hantera konflikter

Läroplanen anger att eleverna ska *ges förutsättningar att utveckla tilltro till sig själva samt sin förmåga att samarbeta och att hantera konflikter på ett konstruktivt sätt.* Gruppen är viktig för många elevers utveckling och inom gruppen kan sociala normer och värden prövas och utvecklas. Samtidigt som en elevgrupp kan fungera som en arena för social gemenskap, utveckling och lärande kan det precis som i alla grupper också uppstå samarbetssvårigheter och konflikter i elevgruppen. Problemen kan ha sitt ursprung i olika uppfattningar, men också bero på rena missförstånd eller hur någon har uttryckt sig. Det avgörande för hur konflikter utvecklas är hur den enskilda individen lär sig att hantera dem. I förskoleklassen finns många tillfällen att tillvarata situationer och samtal som uppstår i gruppen, för att på ett medvetet sätt stödja elevernas förmåga att resonera och argumentera med andra utifrån olika ståndpunkter. På så sätt kan konflikter i gruppen användas för att utveckla elevernas förmåga att lösa konflikter på ett respektfullt och konstruktivt sätt, vilket också ger möjligheter att utveckla goda kamratrelationer.

8 4 kap. 9 § skollagen.

Kommunicera med språkliga uttrycksformer

Läroplanen anger att *undervisningen ska ta tillvara elevernas nyfikenhet och ge dem möjlighet att utveckla sitt intresse för och sin förmåga att kommunicera med tal- och skriftspråk genom att ge dem möjligheter att läsa, lyssna på samt skriva och samtala om såväl skönlitteratur som andra typer av texter och händelser*. I specialskolan ska undervisningen dessutom ge eleverna *möjlighet att utveckla sitt intresse för och sin förmåga att kommunicera med tal- och teckenspråk utifrån sina förutsättningar och behov, samt med skriftspråk genom att ge dem möjligheter att läsa, skriva, uppfatta vad andra uttrycker och samtala om såväl skönlitteratur som andra typer av texter och händelser*.

I förskoleklassen finns stora möjligheter att ta tillvara elevernas nyfikenhet på att kommunicera genom tal- och teckenspråk samt skrivet språk, och stimulera och fördjupa deras intresse för texter av olika slag. När eleverna ges möjlighet att ta del av skönlitteratur och berättelser får de kunskaper om språket som är gynnsamma för deras språk-, läs- och skrivutveckling. Det kan till exempel handla om högläsning och samtal om texter. Att ordna tilltalande lärmiljöer, som till exempel läs- och berättarhörnor eller dramarum, kan också bidra till att eleverna utvecklar intresse för att kommunicera med olika språkliga uttrycksformer. De språkliga uttrycksformerna finns i en mängd varianter. En traditionellt skriven text, en dans, ett dataspel eller en teaterföreställning är exempel på språkliga uttrycksformer. De kan stå ensamma eller samspela med varandra, som till exempel en webbplats som innehåller bild, film, ord och musik.

När eleverna får arbeta med språket och olika uttrycksformer i undervisningen får de *förutsättningar att kunna tänka, lära och kommunicera i olika sammanhang och för skilda syften*. Språket utvecklas i samspel med andra och det är också med hjälp av språket vi utvecklar kunskaper, skapar vår identitet, kommunicerar med andra och har möjligheter att ingå i gemenskaper. I förskoleklassen kan elevernas språkutveckling stimuleras i de många situationer som eleverna möter i undervisningen.

Teckenspråk, samiska samt annat modersmål

Läroplanen för grundskolan anger att *undervisningen ska i de vardagliga aktiviteterna på olika sätt skapa möjligheter för elever med annat modersmål än svenska att använda både svenska och sitt modersmål*. Läroplanen för specialskolan anger att *undervisningen ska i de vardagliga aktiviteterna på olika sätt skapa möjligheter för elever med annat modersmål än svenska eller svenskt teckenspråk, att även använda sitt modersmål*. Same-skolans läroplan anger att *undervisningen ska i de vardagliga aktiviteterna på olika sätt stödja och skapa möjligheter för eleverna att använda svenska, samiska och i förekommande fall, annat modersmål*.

För att det ska bli möjligt att leva upp till läroplanens skrivningar är det viktigt med ett klimat där olika språk ses som en tillgång och där elevernas intresse för och nyfikenhet på olika språk uppmuntras. Det kan innebära att det finns tillgång till litteratur på olika språk i förskoleklassen eller att gruppen arbetar med att undersöka vardagliga ord och uttryck på olika språk. Genom ett språkutvecklande arbetssätt och att i det dagliga arbetet uppmärksamma ord och begrepp på såväl svenska som elevernas modersmål, blir det möjligt att använda och utveckla både svenskan och

modersmålet i samband med många aktiviteter. När eleverna i förskoleklassen arbetar tillsammans och leker och kommunicerar med varandra på olika språk kan det i sig stimulera deras språkutveckling. Då elever som har flera modersmål ges möjlighet att utveckla dessa språk, kan de också utveckla en språklig medvetenhet som i sin tur kan bidra till att läsfärdigheten utvecklas.

Skapa och uttrycka sig genom estetiska uttrycksformer

Läroplanen anger att undervisningen ska *ge eleverna möjlighet att skapa och uttrycka sig genom olika estetiska uttrycksformer*. Eleverna ska ges möjlighet att utveckla flera olika språk utöver det talade och skrivna ordet och på så sätt få flera verktyg för att uttrycka sig. Estetiska uttrycksformer kan till exempel vara skapande i bild och form, med musik, i dans eller dramatiseringar, såväl med som utan digitala verktyg. När eleverna får skapa och uttrycka sig genom olika uttrycksformer får de förutsättningar att utveckla språket, den egna identiteten och sin förståelse för omvärlden. Genom själva skapandet får eleverna även möjlighet att utveckla kunskaper om hur man kan formulera egna åsikter, tankar och idéer.

Kommunicera med matematiska uttrycksformer och begrepp

Undervisningen ska ta tillvara elevernas nyfikenhet och ge dem möjlighet att utveckla sitt intresse för matematik och förståelse för hur matematik kan användas i olika situationer. Elevernas erfarenheter, intressen och kunskaper är utgångspunkten för förskoleklassens arbete med grunderna i matematik. Spontana händelser under leken eller det skapande arbetet kan uppmärksammas och relateras till matematik. Det kan ge eleverna möjlighet att reflektera över matematiska samband, begrepp och uttryck i olika situationer. På så sätt kan elevernas intresse för matematik stimuleras och fördjupas och de kan få ökad förståelse för hur matematiken kan användas i deras egen vardag.

Eleverna ska också *utmanas och stimuleras att använda matematiska begrepp och resonemang för att kommunicera och lösa problem på olika sätt med olika uttrycksformer samt för att utforska och beskriva sin omvärld*. Begreppsförståelsen har en central roll för elevernas förståelse av matematik och deras fortsatta kunskapsutveckling. Eleverna kan ges möjlighet att använda matematiska begrepp och att utveckla ett matematiskt tänkande i samband med olika aktiviteter, till exempel när de bygger och konstruerar. Matematiska begrepp kan till exempel vara cirkel, klot, längd och addition. När eleverna uppmuntras att använda matematiska begrepp och resonemang samt olika uttrycksformer för att lösa vardagliga problem utvecklas deras matematiska tänkande och möjligheter att förstå och beskriva sin omvärld. Eleverna utvecklar på det sättet också tilltro till sin förmåga att använda matematik i många olika situationer och sammanhang.

Natur, teknik och samhälle

I förskoleklassen kan eleverna få stöd i att utforska sin omvärld och sin egen roll i den genom att få redskap för att undersöka sådant som de möter i omgivningen. Läroplanen anger att undervisningen ska *bidra till att utveckla elevernas intresse för och kunskaper om natur, teknik och samhälle*. På motsvarande sätt anger sameskolans

läroplan att undervisningen ska *bidra till att utveckla elevernas intresse för och kunskaper om natur, teknik och samhälle*, men nu särskilt ur ett samiskt perspektiv.

Genom att låta eleverna *utforska, ställa frågor kring och samtala om företeelser och samband i omvärlden* får de möjlighet att utveckla kunskaper om och intresse för hur naturen, tekniken och samhället hänger ihop och vilka de själva är i de systemen. Det kan till exempel handla om att undersöka hur vi får rent dricksvatten, hur en cykel fungerar eller läsa om vilka djur som finns i andra länder. För förskoleklassen i sameskolan kan det samiska perspektivet vara att utforska relationen mellan rennäringen och tekniska lösningar, naturen och samhället. När eleverna uppmuntras att ställa frågor och utforska samband kan det stärka deras förmåga att formulera egna frågeställningar och söka efter svar.

Hållbar utveckling

Läroplanen anger att undervisningen ska *ge eleverna möjlighet att utveckla kunskaper om hur de olika val som människor gör kan bidra till en hållbar utveckling*. Hållbar utveckling innehåller en ekologisk, en ekonomisk och en social dimension där alla är ömsesidigt beroende av varandra. Utvecklingen kan sägas vara hållbar när de tre dimensionerna balanserar varandra på ett sätt som inte får negativa konsekvenser för vare sig ekologi, ekonomi eller social sammanhållning över tid. En definition som ofta används är: ”En hållbar utveckling är en utveckling som tillgodoser våra behov i dag utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina.”⁹ Det framgår av läroplanens första del att undervisningen, genom ett miljöperspektiv, ska belysa hur ”vårt sätt att leva och arbeta kan anpassas för att skapa hållbar utveckling.”

I förskoleklassen kan eleverna diskutera och problematisera de val som görs i hemmet, i närmiljön, skolan och närsamhället. Det kan till exempel handla om sopsortering och materialåtervinning sett ur de tre dimensionerna där olika val och dess konsekvenser diskuteras, till exempel vad det kan finnas för fördelar med att köpa begagnat i stället för nytt. Ett annat exempel är att reflektera över vad det innebär att köpa närodlat mat jämfört med mat och andra produkter som har transporterats en längre sträcka. Genom att konkretisera kunskaperna om hållbar utveckling i förskoleklassens vardag får eleverna också en möjlighet att överföra kunskaperna till andra sammanhang där det är avgörande att vara aktsam om gemensamma resurser.

Olika tider, platser och kulturer

Läroplanen anger att undervisningen ska *utmana och stimulera elevernas intresse för olika tider, platser och kulturer*. I läroplanen för sameskolan lyfter texten fram det samiska perspektivet genom att undervisningen ska *utmana och stimulera elevernas intresse för olika tider, platser och kulturer, särskilt för den samiska kulturen*.

Närområdet ingår ofta i förskoleklassens pedagogiska miljö. När eleverna besöker platser och verksamheter får de gemensamma erfarenheter av och kunskaper om den plats som förenar dem. Undervisningen kan på så sätt bidra till en känsla av samhörighet. Det är också värdefullt att eleverna får möta tider, platser och kulturer bortom

9 Brundtlandkommissionens FN-rapport från 1987, *Vår gemensamma framtid*.

deras omedelbara närhet. Att kunna leva sig in i hur människor levde förr eller hur människor i andra delar av världen lever, kan bidra till en ökad förståelse för vår egen tid och plats och ge eleverna viktiga kunskaper för att börja forma en referensram och förståelse för sin omvärld i ett historiskt och internationellt perspektiv. Det kan handla om att ta del av olika kulturer, studera och samtala om kartor och bilder över olika länder eller leka stenålder i skogen. Det kan också innebära att till exempel besöka det lokala gravfältet från vikingatiden eller prata om vad farfars far jobbade med. På så sätt kan undervisningen bidra till att eleverna utvecklar sin förståelse för mångfald och skilda sätt att vara och tänka.

Rörelseglädje, fysiska aktiviteter och vistelse i naturmiljöer

Läroplanen anger att *eleverna ska ges förutsättningar att utveckla en allsidig rörelseförmåga*. Begreppet allsidig rörelseförmåga ska förstås i en vid mening utifrån såväl ett fysiskt som ett psykiskt och socialt perspektiv. Allsidig rörelseförmåga handlar om att utveckla rörelseglädje, koordination, uthållighet och rörlighet. Det omfattar rörelseaktiviteter som lekar, spel och grovmotoriska rörelser som innebär att springa, hoppa, klättra och krypa, men också aktiviteter där regler och samspel är väsentliga, som till exempel fotboll.

Den allsidiga rörelseförmågan utvecklas genom att eleverna får *delta i fysiska aktiviteter* och genom *vistelse i olika naturmiljöer*. Eleverna kan genom olika fysiska aktiviteter under lekfulla former uppleva rörelseglädje och utveckla sin rörelseförmåga. När eleverna vistas i varierade naturmiljöer kan de få erfarenheter av att röra sig i olika utomhusmiljöer. Det kan till exempel vara skogen, ängen eller parken där eleverna kan röra sig på olika underlag och med nivåskillnader eller hinder som kullfallna träd. När eleverna vistas i naturen får de möjligheter att kombinera naturupplevelser med friluftaktiviteter. Till exempel kan man studera djur- och växtliv i olika naturmiljöer eller följa årstidsväxlingar genom att återvända till samma plats vid olika årstider. Samtidigt får eleverna möjlighet att utveckla grundläggande kunskaper för en trygg utvistelse, till exempel att veta hur man klär sig, vad man kan göra om man har gått vilse och hur man söker skydd för vind och regn.

Undervisningen ska ge eleverna möjlighet att uppleva rörelseglädje och därigenom utveckla sitt intresse för att vara fysiskt aktiva. Genom att skapa förutsättningar för rörelse så att varje elev upplever ett tryggt sammanhang kan de känna glädje och uppleva att rörelse är lättillgängligt och roligt. Det kan också leda till att eleverna blir mer benägna att vilja röra sig framöver i livet. Det är därför viktigt att eleverna i undervisningen ges möjlighet att utveckla en allsidig rörelseförmåga utifrån sina förutsättningar.

Undervisningen ska *bidra till en förståelse för hur fysisk aktivitet kan påverka hälsa och välbefinnande*. Det handlar om att när eleverna får möjlighet att utveckla förståelse för sambanden mellan fysisk aktivitet, utvistelse, hälsa och välbefinnande rustas de samtidigt för att kunna göra mer medvetna val under resten av livet.

De långsiktiga målen

Syftestexten avslutas med ett antal långsiktiga mål. De är formulerade som förmågor som undervisningen i förskoleklassen ska ge eleverna förutsättningar att utveckla.

Genom undervisningen i förskoleklassen ska eleverna sammanfattningsvis ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att

- *pröva och utveckla idéer, lösa problem och omsätta idéerna i handling,*
- *skapa och upprätthålla goda relationer samt samarbeta utifrån ett demokratiskt och empatiskt förhållningsätt,*
- *kommunicera i tal och skrift i olika sammanhang och för skilda syften,*
- *skapa och uttrycka sig genom olika estetiska uttrycksformer,*
- *använda matematiska begrepp och resonemang för att kommunicera och lösa problem,*
- *utforska och beskriva företeelser och samband i natur, teknik och samhälle, och*
- *röra sig allsidigt i olika miljöer samt förstå vad som kan påverka hälsa och välbefinnande.*

De långsiktiga målen i specialskolan och sameskolan

I läroplanen för specialskolan är det tredje målet annorlunda formulerat, medan de i övrigt är likalydande som grundskolan.

Genom undervisningen i förskoleklassen ska eleverna sammanfattningsvis ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att

- *kommunicera i olika sammanhang och för skilda syften med tal och teckenspråk utifrån sina förutsättningar och behov, samt med skriftspråk,*

I läroplanen för sameskolan är det tredje och sjätte målet annorlunda formulerat, medan de i övrigt är likalydande som grundskolan.

Genom undervisningen i förskoleklassen ska eleverna sammanfattningsvis ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att

- *kommunicera i tal och skrift på svenska och samiska i olika sammanhang och för skilda syften,*
- *utforska och beskriva företeelser och samband i natur, teknik och samhälle särskilt ur ett samiskt perspektiv,*

DET CENTRALA INNEHÅLLET

Det centrala innehållet i läroplanens tredje del anger vilket innehåll som ska behandlas i undervisningen i förskoleklassen. Innehållet är indelat i kunskapsområden och kan kombineras på de sätt som läraren bedömer som mest lämpliga för att uppnå syftet med undervisningen. Kunskapsområdena behöver alltså inte ses som separata arbetsområden.

Varje kunskapsområde består av ett antal punkter. Det är inte meningen att de olika punkterna alltid ska väga lika tungt i undervisningen, utan de kan snarare ses som byggstenar som kan kombineras på olika sätt.

Under rubriken ”Centralt innehåll” förekommer vissa exempel. De förtydligar innehållet, men är inte uttryck för att de bör prioriteras framför andra alternativ. Till exempel anges att undervisningen ska behandla *Normer och regler i elevernas vardag, till exempel i lekar och spel, och varför regler kan behövas*. Det innebär att eleverna ska få möta innehållet normer och regler i undervisningen, men lekar och spel är endast exempel som pekar ut en riktning för hur innehållet kan tolkas.

Det centrala innehållet är indelat i fem övergripande kunskapsområden: ”Språk och kommunikation”, ”Skapande och estetiska uttrycksformer”, ”Matematiska resonemang och uttrycksformer”, ”Natur, teknik och samhälle” och ”Lekar, fysiska aktiviteter och utevistelse”.

Språk och kommunikation

Det här kunskapsområdet lyfter fram ett innehåll som utvecklar elevernas förmåga att tänka, lära och kommunicera i olika sammanhang och för olika syften. Eleverna kan möta en eller flera innehållspunkter i samband med olika innehåll och aktiviteter i undervisningen.

Att samtala och lyssna

Eleverna ska möta ett centralt innehåll som handlar om att *samtala, lyssna, ställa frågor och framföra egna tankar, åsikter och argument om olika områden som är bekanta för eleverna*. Att bygga upp kunskaper i att samtala är en komplex process. Ferdigheter i att samtala har betydelse för att eleverna ska kunna utveckla tilltro till sin språkförmåga. Elevernas egna tankar, åsikter och argument kommer ofta upp naturligt, till exempel i samband med en problemlösande aktivitet eller när eleverna berättar om något de har funderat över eller varit med om. Då finns det tillfälle att fånga upp och stödja elevernas tankar i ett samtal genom att ta det eleverna säger på allvar, ställa följdfrågor och visa intresse för fördjupad och fortsatt kommunikation. *Att lyssna* och *ställa frågor* är viktiga aspekter av att samtala och kommunicera och när eleverna får möjlighet att utveckla de aspekterna kan samtalen breddas och fördjupas. För de elever som följer specialskolans läroplan ska undervisningen ge rika möjligheter att utveckla förmågan att *samtala, uppfatta vad andra uttrycker, ställa frågor och framföra egna tankar, åsikter och argument om olika områden som är bekanta för eleverna*, för att skapa möjligheter till kommunikation med användning av teckenspråk eller andra uttrycksformer. Det är också möjligt att skapa aktiviteter i undervisningen som aktivt uppmuntrar eleverna till att samtala och lyssna – till exempel problemlösning i grupp, rollspel eller ett medvetet arbete med undersökande och reflekterande samtal. I samband med samlingar finns det ofta möjlighet att samtala i lugn och ro om sådant som är angeläget för gruppen.

Läroplanen anger även att eleverna ska ges möjlighet att *samtala om innehåll och budskap i olika typer av texter*. Därför är det viktigt med tillgång till olika texter och en lärmiljö som uppmuntrar till läsning och samtal om det lästa. Tidningar, skön-

litteratur, en bild, teater eller en webbplats är exempel på olika typer av texter. Texterna kan vara såväl digitala som analoga. I samtal om det lästa ges eleverna möjlighet att diskutera och reflektera över sina upplevelser och sin förståelse av texterna.

Läsa och skriva

Eleverna i förskoleklassen ska få möta *berättande texter, sakprosatexter och texter som kombinerar ord, bild och ljud*. I undervisningen kan eleverna få möta många olika texttyper, även sådana som de kanske inte har mött eller intresserat sig för tidigare. Läsnings i förskoleklassen sker ofta i form av att läraren läser högt för eleverna. Via högläsningen kan eleverna utveckla sitt ordförråd och öka sin läsförståelse genom att läraren till exempel ställer frågor till texten. Att utveckla mer generella språkliga förmågor har betydelse både för den tidiga och den fortsatta läs- och skrivutvecklingen.

Med innehållet *bokstäver och andra symboler för att förmedla budskap* läggs en grund för elevernas fortsatta läsande och skrivande. För elever i specialskolans förskoleklasser som ska utveckla teckenspråkig förmåga, är det av vikt att grundlägga förmågan att kommunicera och att förmedla budskap med användning av teckenspråk. Därför finns innehållet *teckenspråkets handformer, bokstäver och andra symboler för att förmedla budskap*. Innehållet handlar om att öva läsförståelse redan innan eleverna själva har börjat läsa skriven text, men också om att vidareutveckla läsförståelsen hos de elever som redan läser på egen hand, utmana dem vidare och att uppmuntra till eget skrivande. Det kan innebära att eleverna får möjlighet att upptäcka och använda skrivtecken, handformer (för elever som använder teckenspråk) och andra symboler för att föra fram budskap, till exempel rita och skriva egna böcker, sagor eller kom-ihåg-listor. Alla steg i skrivutvecklingen är tillåtna och uppmuntras i undervisningen. Vid högläsning och när eleverna ser vuxna skriva i olika sammanhang får de en första förståelse och en inblick i vad skriftspråk är och varför man läser och skriver, något som kan inspirera eleverna att försöka läsa och skriva på egen hand.

Innehållet *rim, ramsor och andra ordlekar*, och för specialskolan *teckenlekar, rim, ramsor och andra ordlekar, utifrån elevens förutsättningar och behov*, ger eleverna möjlighet att på olika sätt utmanas i sin språkutveckling och på så sätt utveckla en allsidig språklig förmåga.

Digitala verktyg och medier för kommunikation

Eleverna i förskoleklassen ska möta ett innehåll som handlar om *digitala verktyg och medier för kommunikation*. Digitala verktyg kan till exempel vara datorer, lärplattor, programvaror, smarta telefoner och olika webbtjänster. I förskoleklassen finns många möjligheter att använda digitala verktyg, till exempel kan eleverna använda e-post och sociala medier för att kommunicera eller använda digitala verktyg när de arbetar med berättelser, bilder och dokumentation.

Eleverna ska även få möta innehållet *säker och ansvarsfull kommunikation, även i digitala sammanhang*. Här handlar det om att ta ansvar för hur man uttrycker sig i olika kommunikativa sammanhang. Det är också ett bra tillfälle att lyfta upp och diskutera risker och möjligheter som kan finnas med kommunikation via digitala verktyg, till exempel de möjliga riskerna med att lämna ut personlig information på

internet eller att det är lämpligt att fråga om lov innan man tar en bild eller film som man vill publicera. Här finns också en möjlighet att samtala om vikten av källkritik i samband med att eleverna hämtar information från digitala miljöer.

Ord och begrepp

Det centrala innehållet anger att eleverna ska möta innehållet *ord och begrepp som uttrycker behov, känslor, kunskaper och åsikter*. I specialsolan kan eleverna, utifrån sina förutsättningar och behov, förutom *ord och begrepp* även möta *tecken och fraser*. Genom att arbeta med det här innehållet i förskoleklassen finns det goda möjligheter att stödja eleverna i att utveckla sitt ord- och begreppsförråd. Eleverna ska även få möjlighet att värdera och reflektera över hur omgivningen kan uppfatta det som har kommunicerats, vilket uttrycks i skrivningen *hur ord och yttranden kan uppfattas av och påverka en själv och andra*.

Genom att eleverna får hjälp att sätta ord på vad de gör och upplever i undervisningen tränas deras begreppsbyggnad. Eleverna behöver också få öva sig i att uttrycka avvikande åsikter eller negativa känslor med ett nyanserat språk. Elevers kommunikation är inte alltid verbal och eleverna i en grupp har olika förutsättningar att kunna formulera vad de känner, anser och behöver på ett nyanserat sätt. Det är också möjligt att planera aktiviteter i undervisningen så att eleverna behöver kommunicera med ord, begrepp, tecken och fraser för att lösa ett problem eller i samband med en uppgift. Det kan handla om att eleverna i samband med att de till exempel bygger en bro får möta begrepp som hållfasthet, design och läge, och samtidigt använda specifika begrepp, som till exempel fackverk, bägbro och olika lägesord.

Skapande och estetiska uttrycksformer

Det här kunskapsområdet lyfter fram ett innehåll som ger eleverna möjlighet att skapa och uttrycka sig genom olika estetiska uttrycksformer. Genom innehållet får eleverna möjlighet att samtala om och reflektera över sitt eget och andras skapande. Det handlar även om att eleverna ska få möta en bredd av skapande och därmed ges möjlighet att utveckla olika sätt att uttrycka sig på.

Skapande genom estetiska uttrycksformer

Läroplanen anger att eleverna ska möta ett innehåll som handlar om *skapande genom lek, bild, musik, dans, drama och andra estetiska uttrycksformer*. Det kan innebära att eleverna får uttrycka sina tankar och åsikter, sina känslor och upplevelser med hjälp av till exempel fysiska aktiviteter, drama, dans, musik, bild och form, såväl med som utan digitala verktyg och tekniker.

Eleverna ska också få möta *olika material, redskap och tekniker för att skapa och uttrycka sig*. I undervisningen kan eleverna få möta en bredd av material, hårda som mjuka, återanvända såväl som nyproducerade, samt olika redskap och tekniker för att kunna bearbeta och sammanfoga dessa material. Att tillsammans titta på och undersöka olika material, redskap och tekniker kan leda till att elevernas skapande utvecklas och därmed även förmågan att uttrycka sig.

Innehåll och budskap i estetiska uttryck

Eleverna ska få *tolka och samtala om innehåll och budskap i olika estetiska uttryck*. Det kan innebära att eleverna får möta och samtala om estetiska uttryck som har skapats av eleverna eller som de tagit del av i olika medier. När eleverna tar del av olika former för skapande, till exempel konst, film eller musik och får samtala om och diskutera sina åsikter om dessa får de övning i att reflektera över olika sätt att uttrycka sig på. De får då också en möjlighet att ta ställning till olika sätt att kommunicera på, samtidigt som de kan få syn på sådant som de vill använda sig av i sitt eget skapande. Det kan handla om att eleverna får se en teaterföreställning för att sedan reflektera över föreställningens budskap, vad handlingen vill förmedla samt vilken roll kulisser, rekvisita och skådespelare har. Att samtala om vilka material eller tekniker som har använts för att skapa ett visst uttryck i ett konstverk kan leda till att eleverna utvecklar sitt eget skapande och sätt att kommunicera med hjälp av estetiska uttryck.

Eleverna kan även få möjlighet att samtala om vad de själva vill uttrycka och kommunicera i sitt skapande. Syftet med den typen av samtal och tolkningar är att stärka elevernas självförtroende och intresse för att kommunicera och uttrycka sig i olika estetiska former. Samtalen kan utgå från frågor som: ”Hur fick du idén till det här?”, ”Varför valde du just den här tekniken?”, ”Hur tänkte du när du valde de här materialen?”.

Digitala verktyg för att framställa estetiska uttryck

Enligt läroplanen ska eleverna även möta innehållet *digitala verktyg för framställning av olika estetiska uttryck*. Det finns en mängd digitala verktyg för att skapa exempelvis film, musik, bilder och bildspel. Det är betydelsefullt att eleverna utvecklar kunskaper om och en tilltro till sin förmåga att använda digitala verktyg i sitt skapande. I ett sådant sammanhang är digitala verktyg tekniker och material, både ett medel för att kunna undersöka olika fenomen och för att kunna uttrycka sig och berätta något.

Matematiska resonemang och uttrycksformer

Det här kunskapsområdet lyfter fram ett innehåll som syftar till att stimulera elevernas intresse och förståelse för matematik och matematiska resonemang.

Matematiska resonemang och olika sätt att lösa problem

Eleverna ska möta innehållet *enkla matematiska resonemang för att undersöka och reflektera över problemställningar samt olika sätt att lösa problem*. Förutom grundläggande förståelse av matematiska begrepp är matematiska resonemang och problemlösning centralt i matematisk verksamhet. Ett matematiskt resonemang kännetecknas av att ett logiskt matematiskt argument används för att motivera ett svar eller ett val. Ett enkelt matematiskt resonemang kan till exempel vara när eleverna svarar att det är flest gröna bilar med motiveringen att stapeln i diagrammet som visar antalet gröna bilar är högst. Ett annat enkelt resonemang är när eleverna motiverar att en geometrisk figur är en triangel för att den har tre hörn.

Matematiska problem är situationer eller uppgifter där eleverna inte på förhand känner till hur problemet ska lösas. I stället måste de undersöka och pröva sig fram

för att finna en lösning. Att lösa problem handlar om att eleverna lär sig uppfatta det matematiska innehållet i olika situationer och att sedan lösa det matematiska problemet. Att utveckla strategier för problemlösning handlar till stor del om att få syn på och resonera om alternativa lösningar. Förskoleklassen kan också erbjuda eleverna konkret material som utmanar det matematiska tänkandet, till exempel i form av spel och matematiska gåtor.

Matematiska begrepp och uttrycksformer

Eleverna i förskoleklassen ska möta innehållet *naturliga tal och deras egenskaper och hur de kan användas för att ange antal och ordning samt del av helhet och del av antal*. Här ska eleverna få möjlighet att utforska tal för att på så sätt utveckla sin förståelse för talen och deras relation till varandra. Eleverna har ofta redan erfarenhet av den här typen av tal från sin vardag och som undervisningen kan utgå från. Det kan till exempel handla om att eleverna har arbetat med taluppfattning i form av räkneramsor, men också att de har erfarenheter av ett praktiskt och utforskande arbetssätt med användning av konkret material. Eleverna kan få möta antal, ordningstal, del av helhet och del av antal genom lek och fysiska aktiviteter.

Genom innehållet *matematiska begrepp och olika uttrycksformer för att utforska och beskriva rum, läge, form, riktning, mönster, tid och förändring* får eleverna möta uttryck och begrepp inom matematiken för att på så sätt utveckla sina kunskaper i matematik. Elevernas förståelse för matematiska begrepp är central för den fortsatta kunskapsutvecklingen och de behöver få möta begreppen i många olika sammanhang. För att utveckla en begreppsförståelse är det lämpligt att eleverna ges rika möjligheter att på olika sätt och med olika uttrycksformer möta, undersöka och uttrycka nya begrepp. Det kan bland annat omfatta att använda estetiska uttrycksformer och att samtala om situationer eller problem. Genom att använda ett praktiskt och utforskande arbetssätt kan eleverna utgå från tidigare erfarenheter. De kan till exempel ha erfarenheter av mönsterläggning eller att ha sorterat blad och frukter efter form, storlek eller färg. Eftersom förskoleklassens arbete med matematik utgår från elevernas erfarenheter kan spontana händelser med matematiskt innehåll uppmärksammas och ges utrymme och då finns det möjlighet att samtala kring dessa. Det kan handla om att använda matematiska begrepp såsom dubbelt och hälften för att beskriva sin omgivning eller att använda addition eller subtraktion för att lösa ett problem som eleverna ställs inför.

Natur, teknik och samhälle

Det här kunskapsområdet lyfter fram ett innehåll som ger eleverna möjlighet att förstå sin omvärld och sin egen roll i denna genom att de får redskap för att utforska sin omgivning. Genom innehållet kan eleverna få syn på hur naturen och samhället hänger ihop och vilka de själva är i de systemen. Innehållet tar avstamp i vardagen och närområdet, men ger också möjlighet till vidare utblickar.

Utforska företeelser och samband

Läroplanen anger att eleverna ska få möta *olika sätt att utforska företeelser och samband i natur, teknik och samhälle*. Det finns en mängd olika sätt att utforska företeelser och

samband. Det kan handla om att samtala om en aktuell samhällsfråga, göra ett studiebesök, utforska närområdet, plantera ett frö och följa tillväxten, pröva sig fram i en digital miljö eller att konstruera något med ett tidigare okänt material. När eleverna först får utforska eller uppleva något, göra ett experiment eller observera och därefter sätta ord på detta, kan deras förståelse för sammanhangen utvecklas. Elevernas egna frågor eller hypoteser, om till exempel företeelser i naturen, föremål i vardagen eller samhällsfrågor som de har hört vuxna diskutera, kan utgöra utgångspunkten för en undersökning.

Vidare ska eleverna få möta ett innehåll som handlar om *hur elevnära företeelser och samband kan beskrivas*. När eleverna får stöd att reflektera över företeelser och samband samt att uttrycka sina erfarenheter i olika situationer, får de möjlighet att befästa och systematisera den kunskap de har erövat. Vid ett konstruktionsarbete kan till exempel eleverna samtala om och dra slutsatser kring vad som fungerat, inte fungerat och varför det förhåller sig så samt hur konstruktionen kan förbättras. I ett sådant sammanhang finns det goda möjligheter att ställa frågor till eleverna för att fördjupa deras förståelse. Eleverna kan också beskriva och dokumentera något genom till exempel bilder och tecken, en film, en tabell eller i form av en utställning för att ytterligare fördjupa sin förståelse.

Samiskt levnadssätt och kulturarv

I sameskolans läroplan tillkommer en punkt under det centrala innehållet: *samiskt levnadssätt och kulturarv förr och i nutid*. Genom kunskap om samiskt levnadssätt och kulturarv i ett historiskt perspektiv får eleverna möjlighet att utveckla intresse för och fördjupa sin kunskap om sitt samiska ursprung och om samisk kultur. På så sätt ges eleverna möjlighet att ta del av de grundläggande värden som anges i första delen av sameskolans läroplan, att skolan ”ska förmedla det samiska samhällets och urfolket samernas normer, värdegrund, traditioner och kulturarv till eleverna.”

Normer och regler

Genom innehållet *normer och regler i elevernas vardag* får eleverna en möjlighet att reflektera över och diskutera varför normer och regler behövs. Detta kan ske i samband med en lek eller inför ett spel, men också genom att eleverna får reflektera över normer och regler efteråt. På så sätt kan undervisningen bidra till en djupare förståelse för samspelet mellan individer och för hur gemensamma behov ibland måste gå före individens. Eleverna kan på det här sättet även utveckla sitt förhållningssätt till gemensamma spelregler i den egna vardagen.

Det här innehållet öppnar också för att problematisera de normer och regler som omger oss. Hur är reglerna utformade? Talar de om vad man inte får göra, eller talar de om vad man förväntas göra? Har eleverna varit med och utformat reglerna? Har man diskuterat innebörden av reglerna med eleverna på ett konkret sätt? Gäller alla regler för alla elever jämt eller kan det vara rimligt att vissa får göra avvikelser ibland? Är regler alltid av godo, eller finns det normer som är förtryckande och begränsar människors möjligheter? Diskussioner och samtal om normer och regler kan också beröra hur man kan bidra till att förändra regler som man tycker är orättvisa. På så sätt läggs en grund för elevernas demokratiförståelse.

Fatta beslut och hantera konflikter

Läroplanen anger att eleverna ska möta *demokratiska värderingar och principer, i sammanhang som är bekanta för eleverna* samt *hur gemensamma beslut kan fattas och hur konflikter kan hanteras på ett konstruktivt sätt*. I förskoleklassen finns många möjligheter att utgå från situationer och samtal som uppstår i gruppen, för att på ett medvetet sätt stödja elevernas förmåga att resonera och argumentera med andra utifrån olika ståndpunkter.

Det är betydelsefullt att det får förekomma ett fritt idéutbyte när en grupp ska fatta ett gemensamt beslut. I samband med diskussioner och idéutbyten behöver eleverna få stöd för att uttrycka sina argument och kunna bemöta andras argument på ett nyanserat sätt. Eleverna har också möjlighet att utveckla kunskaper om vilka strategier som finns att ta till när en grupp inte är överens och vad det innebär att fatta beslut enligt majoritetsprincipen eller någon annan princip. I förskoleklassen finns även tillfällen till mer formella demokratiska sammanhang för beslutsfattande, till exempel i ett elevråd.

I samband med konfliktlösning kan eleverna ges möjlighet att använda olika strategier för att lösa en konflikt. Då är det viktigt att eleverna får öva sig i att lyssna på andras argument och ståndpunkter, samtidigt som de får öva sig i att ompröva och revidera de egna. På så sätt kan eleverna utveckla en nyfikenhet på varför någon annan har andra åsikter än de själva har.

Konventionen om barnets rättigheter

Konventionen om barnets rättigheter beskriver de rättigheter alla barn har. Eleverna i förskoleklassen ska möta innehållet *barnets rättigheter i enlighet med konventionen om barnets rättigheter (barnkonventionen)*. Kränkningar och trakasserier kan ske på många olika sätt och på olika grunder och eleverna i förskoleklassen behöver få diskutera vad som är acceptabelt och vad som inte är det. Genom att få kunskaper om barnets rättigheter får eleverna veta hur viktiga dessa rättigheter är och den enskilda eleven kan förstå om de egna rättigheterna kränks. Eleverna i gruppen kan ha olika erfarenheter av barns rättigheter. Förskoleklassen ska synliggöra de rättigheter som barn i Sverige och världen har.

Livsfrågor

Innehållet *livsfrågor med betydelse för eleven* utgår från elevernas vardag och kan behandla frågor som kamratskap, rättvisa och könsroller. Innehållet kan ses som en startpunkt för kommande studier där undervisningen behandlar frågor som identitet och etiska ställningstaganden.

Naturen och människors levnadsvillkor

Med innehållet *naturen och människors levnadsvillkor på hemorten och andra platser under olika tider, utifrån elevernas erfarenheter och intressen* sätter läroplanen fokus på elevernas närområde och på att de ska få möta andra platser och tidsperioder. Historien i närområdet kan berättas genom exempelvis byggnader, namn på gator eller vardagliga föremål. Naturens förutsättningar påverkar var människor väljer att bosätta sig

och hur de försörjer sig. Här är det möjligt att göra utflykter i närområdet och samtala om hur det ser ut i elevernas hemort. Vilken typ av natur ser de? Varför kunde det vara bra för människor förr i tiden att bo vid en sjö eller annat vatten? Vad arbetade folk med förr i hemorten? Vad arbetar de vuxna med i dag? Elevernas erfarenheter av och intressen för andra platser i världen kan aktualiseras av händelser i samtiden, elevernas egna erfarenheter eller genom populärkulturen och kan på så sätt vara utgångspunkt för att utveckla kunskaper om omvärlden.

Sortering av växter och djur

Utomhusmiljön är en viktig del av den pedagogiska miljön och många elever i förskoleklassen kan ha ett intresse av och erfarenhet av djur och växter. Genom innehållet *sortering och gruppering av växter och djur* får eleverna möjlighet att titta närmare på olika arter och på så sätt utveckla sina kunskaper om variationer i naturen samt träning i att sortera och klassificera utifrån något konkret och välbekant. Att sortera djur och växter efter olika principer är grundläggande inom naturvetenskap. Sorteringen kan göras utifrån att föremålen har liknande egenskaper eller utifrån elevernas egna förslag till grupperingar.

Med innehållet *namn på några vanligt förekommande arter* ska eleverna få möjlighet att utveckla kunskaper om och ett intresse för djur och växter. Genom att till exempel märka ut en ruta i naturen som förskoleklassen återkommande besöker kan eleverna iakttä olikartade arter och se hur naturen skiftar mellan årstiderna. Det kan också vara djur eller växter som eleverna sett på film eller har annan erfarenhet av. Ju mer eleverna vet om djur och växter, desto mer observanta kan de bli på förekomsten av dem och i förlängningen på förändringar i naturen.

Kemiska och fysikaliska fenomen

Innehållet *kemiska och fysikaliska fenomen som är bekanta för eleverna* handlar om sådana kemiska och fysikaliska fenomen som eleverna kan uppfatta med sina sinnen och sin kropp. Det handlar om att knyta an till elevernas erfarenheter eller att ge dem möjlighet att utforska och undersöka olika fenomen och att reflektera tillsammans över dessa.

Begrepp som friktion, tyngdkraft och balans kan komma in efter hand för att hjälpa eleverna när de samtalar och utvecklar leken. Eleverna kan till exempel observera friktion och tyngdkraft med hela kroppen när de åker rutschkana och jämföra hur det känns när det är snö eller sand, alternativt vått eller torrt på underlaget. När går det fort och när går det långsamt? Vad ger bäst glid: galonbyxor eller jeans? Genom att utgå från det som många elever har erfarenhet av, som att stå på ett ben eller cykla, blir ett fysikaliskt fenomen som balans konkret och eleverna kan utforska det.

Tekniska lösningar, byggande och konstruktion

Innehållet *några vanliga tekniska lösningar i elevernas vardag, hur de är uppbyggda, fungerar och skulle kunna förbättras* handlar om att göra tekniken som vi omger oss med i vardagen synlig och begriplig för eleverna. Det kan innebära att observera och undersöka tekniska lösningar, till exempel enkla mekanismer i redskap och verktyg som de

flesta har hemma. Det kan också handla om att besöka och studera broar i närområdet och sedan låta eleverna göra egna liknande konstruktioner där de prövar olika funktioner och hållfasthet för olika material.

Eleverna ska möta innehållet *byggande och konstruktion med hjälp av olika material, redskap och tekniker*. I samband med att eleverna konstruerar och bygger kan de utveckla förmågan att lösa problem genom att de får arbeta i längre processer där de har möjlighet att utgå från förebilder, få återkoppling, pröva och ompröva. Det kan till exempel betyda att eleverna konstruerar och bygger en koja eller en skulptur av trästavar. Det kan också innebära att eleverna använder sig av digital teknik när de bygger och konstruerar. Att arbeta med byggande och konstruktioner kan bidra till att eleverna upptäcker och blir intresserade av hur olika föremål i deras vardag är konstruerade och kan se behov av förbättringar.

Läroplanen lyfter fram *olika material, redskap och tekniker*, för att eleverna ska få möta en bredd av dessa. Olika material kan vara allt från till exempel elektroniska komponenter, byggklossar och tyg till något som har hämtats från naturen. Det kan omfatta användning av såväl nyproducerade som återanvända material och att använda sig av traditionella eller digitala tekniker. Här har eleverna möjlighet att utforska olika materials utseende och egenskaper och hur materialen kan sammanfogas med olika tekniker.

Val i vardagen och hållbar utveckling

Eleverna ska möta ett innehåll som handlar om *hur människors olika val i vardagen kan bidra till en hållbar utveckling*. I förskoleklassen finns möjligheter att diskutera och problematisera de val som görs i undervisningen under en dag. Vad innebär till exempel valet av en viss typ av material eller av vissa livsmedel för våra gemensamma resurser? Hur tar vi hand om förskoleklassens material och lokaler? Hur gör sig förskoleklassen av med sådant som inte längre behövs? Vilka konsekvenser får detta för miljön? När eleverna får hjälpa till med exempelvis källsortering och kompostering har de möjlighet att utveckla förståelse för kretsloppstänkande och återvinning. Genom att koppla globala miljöfrågor som vattenbrist till elevernas egna erfarenheter, till exempel sinande brunnar på grund av långvarig torka, får eleverna möjlighet att fundera över olika val och dess konsekvenser även i ett vidare perspektiv. Att göra medvetna val kan vara svårt och komplext. Det som får positiva konsekvenser på ett plan kan få negativa efterverkningar inom ett annat område. Då är det betydelsefullt att undervisningen problematiserar valen.

Lekar, fysiska aktiviteter och utevistelse

Det här kunskapsområdet handlar om lek, fysisk aktivitet och utevistelse. Genom innehållet får eleverna möjlighet att pröva att ta olika roller i en grupp, att vistas i olika utemiljöer och kunskaper om att ta hänsyn till säkerhet, miljö och andra människor. De får också möjlighet att utveckla förståelse för vad som påverkar deras eget fysiska och psykiska välmående.

Initiera, organisera och delta i lekar

Läroplanen anger att eleverna ska möta ett innehåll som handlar om *att initiera, organisera och delta i lekar av olika slag*. Lekar av olika slag syftar på allt från organiserade lekar med en fast form och tydliga regler till egeninitierade lekar, som exempelvis olika slags rollekar. Leken kan också handla om att göra om och härma vissa drag från verkligheten, att förutsäga, gissa, uppskatta eller anta vad som skulle kunna hända, liksom att utforska former, mått och lägen. När eleverna ges stöd i att pröva på olika roller i leken, får de möjlighet att ta såväl initiativ och leda som att följa. Att ge eleverna goda förutsättningar för att delta i olika lekar är betydelsefullt då det kan skapa ett gott klimat i elevgruppen och en öppenhet för eleverna att leka med andra än dem som de brukar leka med. En del elever behöver också stöd i att ta sig in i leken, anpassa sig till gruppen och det som sker där. Lärmiljön och vilka material eleverna har tillgång till har en stor betydelse för hur deras lek utvecklas..

Fysiska aktiviteter

Eleverna ska ges möjlighet att utveckla en allsidig rörelseförmåga genom att delta i fysiska aktiviteter och vistas i olika naturmiljöer. I det centrala innehållet anges att eleverna ska möta *fysiska aktiviteter inomhus och utomhus under olika årstider och i olika väder*. Skrivningen om fysiska aktiviteter är tänkt att tolkas brett. Det kan handla om att, utifrån elevernas förutsättningar och behov, till exempel röra sig i naturen, klättra och balansera på en lekplats, spela bordtennis och dansa inomhus eller hoppa hopprep och spela bandy.

Genom att eleverna får vara fysiskt aktiva *inomhus och utomhus, under olika årstider och i olika väder* får de erfarenhet av att röra sig i olika miljöer och under olika betingelser. Genom att eleverna får vistas utomhus i olika väderlek och vid olika temperaturer får de också erfarenhet av hur man kan klä sig och vilka fysiska aktiviteter som är möjliga i samband med till exempel snö, regn eller stark sol. Sådana erfarenheter kan göra det lättare för eleverna att övervinna eventuellt motstånd mot att ge sig ut.

Säkerhet och hänsyn till miljön vid utevistelse

Eleverna ska möta ett innehåll som handlar om *säkerhet och hänsyn till miljö och andra människor vid vistelse i olika naturmiljöer*. Eleverna behöver utveckla en förståelse för att beteendet har betydelse både för den egna säkerheten och för andra människors säkerhet. Att bete sig på ett säkert sätt i naturen innebär bland annat att kunna anpassa sitt beteende till olika normer och regler och att kunna använda utrustning på ett säkert sätt. Andra aspekter av säkerhet kan vara att veta hur man klär sig vid olika årstider och för olika väderlek, hur man kan hålla ihop i gruppen och hur man agerar om man har gått vilse. Det kan också handla om att eleverna ska få förståelse för hur man beter sig på ett säkert sätt vid vatten, till exempel att man inte ska bada ensam eller hur man rör sig säkert på en brygga.

Livsstilens betydelse för hälsan

Eleverna ska möta innehållet *kost, sömn och fysisk aktivitet och hur de påverkar hälsa och välbefinnande*. Kunskaper om livsstilens betydelse för hälsan är viktiga. Undervisning-

en kan utgå från vardagen och handla om olika mat-, sömn- och motionsvanor som kroppen mår bra alternativt tar skada av. Det går också att närma sig innehållet genom ett utforskande arbetssätt med jämförelser av olika aktiviteter och företeelser. Hur mycket energi går det åt för att rita, städa eller cykla? Hur känns det i kroppen att göra någonting när man har sovit bra eller dåligt? Vad är en bra lunch och vad händer om man hoppar över mellanmålet en dag och blir riktigt hungrig? När eleverna reflekterar över sina upplevelser kan de dra slutsatser av sina erfarenheter. På så sätt kan grunden för en medvetenhet om sitt eget beteende och om sin livsstil läggas.

Skolverket

www.skolverket.se

ISBN: 978-913832704-3